ORTADOĞU

Suriye'de Savaş Suçlarını Yargılamak

HİBRİT MAHKEME MODELİ

Oğuz Kaan PEHLİVAN

Suriye'de 3 yıldır devam eden *iç savaş,* vahim bir bilanço yarattı. Resmî rakamlara göre 11 bini çocuk, 136 binden fazla insan hayatını kaybetti. 2,5 milyondan fazla Suriyeli, mülteci durumuna düştü. 6,5 milyonu aşkın insan ülke içerisinde yerinden edildi. 9,3 milyon Suriyeli ise acil insani yardıma muhtaç.

Önceleri rejimin sivil halka yönelik olarak başlayan insan hakları ihlalleri tartışılıyordu. Öyle ki geçen ay yayınlanan 55 bin fotoğrafı inceleyen özel bir komisyon, yaklaşık 11 bin kişinin sistematik işkenceye maruz kaldığını belirtmişti. Rakamlar çarpıcı, zira çatışmaların derinleşmesi ve silahlı grupların hızla çoğalması insan hakları ihlali açısından bir çarpan etkisi oluşturdu ve işkence, insanlık dışı eylemler ve yargısız infazlar Suriye'de adeta gündelik yaşamın birer parçası oldu.

Suriye'de akan kanı durdurması beklenen Cenevre Görüşmeleri'nin ikincisinin de tıkanması ve uluslararası kurumların inisiyatif almaması ciddi bir hayal kırıklığı yaratmış durumda. Öte yandan Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin harekete geç(e)memesi ve Suriye'de adalet sisteminin çökmüş olması da işlenen suçların cezasız kalacağı izlenimi doğuruyor. Ancak diğer yandan, ihlalleri belgelendirmeye matuf kimi çalışmalar devam ediyor. Bu noktada, akıllara "şayet akan kanı durdurma kudreti yoksa ve büyük ihtimalle cezasız kalacaksa tüm bu ihlaller, suçlar ve acıları belgelemek ve sayısal tespitini yapmak için neden çaba sarf ediliyor?" sorusu düşüyor. Bütün bu çabaların şimdi olmasa da uzun vadede, "geçiş dönemi adaleti"nin sağlanmasında önemli bir zemin oluşturacağı unutulmamalı.

"Geçiş dönemi adaleti" gelir mi?

Geçiş dönemi adaleti, otoriter rejimden demokratik yönetime geçişte, eski rejimin gerçekleştirdiği insan hakları ihlallerinin açığa çıkarılması ve adaletin sağlanması varsayımlarını içerir. Adaletin sağlanmasında temel olarak dört kurumsal yapı rol oynar: cezaî kovuşturma, hakikat komisyonu, tazminat programları ve çeşitli kurumsal reformlar. Bu açıdan *geçiş dönemi adaleti*, çatışma ve devlet baskısının hâkim olduğu süreçlerde işlenen suçların sorumlularının açığa çıkarılmasını, mağdurların uğradığı zararların tazmin edilmesini ve *meşruiyet* ile *hukukun üstünlüğü* prensiplerinin yeniden inşasını amaçlar.

Öte yandan Suriye'de bir geçiş dönemi yaşanması ve savaş suçu işleyen kimselerin yargı önüne çıkarılması şu an için "naif bir düşünce" olarak tasvir ediliyor. Sahadaki durum (çatışmalar) ve masadaki durum (Cenevre), geçiş dönemi fikrini destekleyecek kadar iyimser değil. Ancak savaş suçu işleyen kimselerin er ya da geç yargılanması ve adaletin sağlanması gerek. Bu açıdan, hâlihazırda sadece "katliamın fotoğrafını çekmek" olarak tasvir edilecek delillendirme ve ihlalleri belgeleme faaliyetleri, ilerleyen zamanlarda geçiş dönemi adaletini sağlamak üzere kurulacak yargı mekanizmalarının temel girdilerini oluşturacak.

İhlalin belgelenmesi

Suriye'ye girişine rejim tarafından izin verilmemesine rağmen Birleşmiş Milletler Bağımsız Soruşturma Komisyonu, Suriye İnsan Hakları Gözlemevi, Uluslararası Af Örgütü, İnsan Hakları İzleme Örgütü, BM İnsan Hakları Konseyi gibi uluslararası örgüt ve kuruluşlar yayınladıkları rapor ve analizlerde, 3 yıldır devam eden ve savaş suçu boyutuna ulaşan yaygın ve ağır hak ihlallerini farklı etnik ve dinî kökenden Suriyeli mülteciler ve ülke içinde yerlerinden edilmiş kimselerle (IDP'ler) derinlemesine mülakatlar yaparak tespit ettiler.

Bu kuruluşlar arasında en dikkat çekeni, Lahey kayıtlı-İstanbul merkezli Suriye Adalet ve Hesap Verebilirlik Merkezi (*Syrian Justice and Accountability Center*, *SJAC*). Kendisini bağımsız ve tarafsız bir kuruluş olarak tanıtan SJAC, üç temel konuya odaklanıyor: (i) İnsan hakları ve insancıl hukuk ihlallerine ilişkin dokümanların toplanması ve analizi, (ii) belgeleme ve geçiş dönemi adaleti konusunda çalışan uluslararası ve Suriyeli aktörlerin koordinasyonu, (iii) geçiş dönemi adaleti süreci ve kavramları konusunda eğitim sağlanması ve bilgi birikiminin artırılması.

Eylül 2012'de ise Fas Krallığı ve ABD sponsorluğunda bir araya gelen toplam 40 devlet ve uluslararası örgüt, Suriye'de geçiş dönemi adaletine katkı sağlamak, ciddi insan hakları ve insancıl hukuk ihlallerini tespit etmek ve belgelemek; geçiş dönemi adaleti ve insan hakları uzmanları ile sahada çalışacak kişileri yetiştirmek üzere yaklaşık 3,1 milyon dolarlık bir bütçe oluşturmuştu. Hâlihazırda, Uluslararası Ceza Mahkemesi'nde (UCM) soruşturma ve belgeleme aşamasında çalışan uzmanlardan ve Yugoslavya, Irak, Ruanda gibi bölgelerde geçiş dönemi adaleti kurullarında çalışmış kimselerden eğitim alan SJAC bağlantılı yaklaşık 70 Suriyeli *insan hakları aktivisti*, ihlalleri belgelemek üzere sahada çalışıyor.

Öte yandan SJAC, 10 kadar yerel ve uluslararası örgütle birlikte, özgün bir veri tabanı oluşturmak amacıyla, Suriye'deki İhlalleri Belgeleme Merkezi *(Center for Documentation of Violations in Syria)* ve Suriye Adalet ve Hesap Verebilirlik Komisyonu *(Syria Commission on Justice and Accountability)* ile uluslararası hukuk ihlallerinin belgelenmesi konusunda bir anlaşma imzaladı.

Bir yandan da sahadan elde edilen 250 binden fazla video ve resmî dokümanın tasnifine ve arşivlenmesine devam ediliyor.

Hibrit mahkeme ve adalet

Tüm bu çabaların aslında Suriye'de, uluslararası toplumun da yardımıyla, insanlığa karşı suçları etkili bir şekilde yargılayacak mekanizmaların kurulmasına ve buna zemin oluşturacak yeterli hukuki-maddî delillerin tespit edilmesine yönelik olduğu söylenebilir. Zira UCM'nin harekete geçirilmesi şu an için pek mümkün görünmüyor. Her şeyden önce Suriye, bu mahkemenin kurucu anlaşmasına taraf değil. Dolayısıyla mahkemenin, Suriye'de yargılama yetkisi bulunmuyor. BM Güvenlik Konseyi'nin mahkemeyi yetkilendirmesi seçeneği ise, Rusya ve Çin'in veto hakları nedeniyle olası bir seçenek değil. Mahkeme savcısı, makul ve yeterli deliller bulunduğuna kanaat getirdiği takdirde, soruşturma açılması için hâkimlerden oluşan Dava Öncesi Kurul'a başvurabilir. Ancak şu an için böyle bir girişim de bulunulmadı.

Bu açıdan yargılamaların, Cenevre Görüşmeleri ve geçiş dönemi adaleti fikriyle uyumlu -çeşitli uluslararası hukuk uzmanları tarafından da dile getirilen- "uluslararasılaştırılmış" yerel bir mahkemede yapılması fikri öne çıkıyor. Bu seçenek, Irak örneğinde de olduğu gibi, Irak Yüksek Ceza Mahkemesi (Irak Özel Mahkemesi) benzeri bir yapının kurulması ve yargılamaların geçiş dönemi adaletini sağlayacak Suriye merkezli bir mahkeme tarafından yapılması anlamını taşıyor. Ancak bu tercih, bağımsız bir mahkemenin nasıl kurulacağı, yargılanmanın nasıl adil ve tarafsız yapılacağı gibi pek çok soru işaretini de beraberinde getiriyor. Bu noktada, BM'nin Irak örneğinden dersler çıkararak 2006 yılında yayımladığı "Çatışma Sonrası Devletlerde Hukuk Devleti Araçları" raporunda yargılamaların amacına ulaşabilmesi için dikkate alınması gereken temel ilke ve prensipler birer yol gösterici olabilir.

Uluslararası hukukta, prensip olarak savaş suçları ve insanlığa karşı suçlar bakımından zamanaşımı bulunmuyor. Dolayısıyla, Suriye'de 3 yıl boyunca işlenmeye devam edilen insanlığa karşı suçlar ve savaş suçlarına ilişkin belgeleme, delillendirme ve veri tabanı oluşturma faaliyetleri, savaş sonrasında gerçekleşmesi muhtemel kovuşturma, soruşturma ve yargılama aşamaları için önemli bir zemin hazırlıyor. ■